

Het hart van de honingbij

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van  
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via  
[www.amboanthos.nl/nieuwsbrief](http://www.amboanthos.nl/nieuwsbrief).

Helen Jukes

# Het hart van de honingbij

Een jaar in het leven van  
een bijenhouder

Vertaald uit het Engels door  
Jan de Nijs

Ambo|Anthos  
Amsterdam



ISBN 978 90 263 4311 7

© 2018 Helen Jukes

© 2018 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Jan de Nijs

Vergiliuspassages vertaald door Ida Gerhardt

Oorspronkelijke titel *A Honeybee Heart Has Five Openings*

Oorspronkelijke uitgever Scribner UK

Omslagontwerp © Nanja Toebak

Omslagillustratie © vvoe / Shutterstock

Foto auteur © Liz Hingley

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

### Mededeling van de auteur

Elk verhaal wordt mede gevormd door de manier waarop het wordt verteld, en ik wil erop wijzen dat bij het boekstaven van dit verhaal sommige namen en details zijn veranderd.



# Inhoud

- 1 Deuropening 9
- 2 Korf 37
- 3 Bij 83
- 4 Oriëntatie 105
- 5 Gezichtsverlies 131
- 6 Zwerm 165
- 7 Honing 197
- Dankwoord 223
- Bibliografie 225
- Verdere informatie 229





1

# Deuropening



# November

Op de dag dat het idee zich aandient, wil ik dolgraag ontsnappen. Als ik thuiskom van mijn werk ben ik te gespannen om binnen te blijven. Ik doe de achterdeur open en stap naar buiten. Aan mijn voeten ligt een versleten deurmat met drie vervaagde paarse uilen erop en daaronder in grote letters het woord WELKOM. Hij ligt verkeerd om en verwelkomt mensen die het huis verlaten; bij aankomst staan de letters op hun kop. Ik kijk ernaar en knipper met mijn ogen. Achter mijn oog begint een spiertje te trillen, alsof het gezoem van het computerscherm in mijn hoofd is gaan zitten. Ik heb opgetrokken schouders en een stijve nek. Boven aan mijn ruggengraat zit een dikke knoop en ik wrijf er hard met mijn knokkels overheen.

Ik ben moe. Ik heb mijn nette schoenen nog aan en die zijn niet gemaakt om in de schemering door een berijpte tuin te lopen. Maar vanavond moet ik er even uit – moet ik even ergens anders zijn, niet hier. In de achtertuin van een hoekhuis aan een drukke straat die het centrum van Oxford uit leidt, kom je niet erg ver. Ik tel mijn stappen en kom tot vijftien. Voorbij de schuur met de sliertige klimoppruik en de met afgevallen bladeren dichtgeslibde vijver. Langs de grensmuur met de tuin van de burens, die bij elke aanraking een beetje verder afbrokkelt. Achter in de tuin verdwijnt die muur volledig en gaat over in een hoge beukenhaag. Hier staat een

compostemmer, met welig tierend onkruid erachter.

Ik ben hier een paar maanden geleden ingetrokken, met mijn vriendin Becky. Net toen het project waaraan ik in Sussex werkte ten einde liep, kreeg ik een baan aangeboden bij een liefdadigheidsinstelling in Oxford. Het was een vast contract en na een paar jaar met de nodige verhuizingen leek me dat een kans; een mogelijkheid om op één plek te blijven, me misschien zelfs min of meer te settelen. Toen ik Becky belde om haar te vertellen dat ik in de buurt kwam wonen, stelde ze voor om samen iets te zoeken. Zo zijn we aan dit huis gekomen. Een rood bakstenen rijtjeshuis met twee kamers beneden en twee kamers boven, motten in de vloerkleden en een smalle, met onkruid overwoekerde achtertuin. Het is dus nog vrij vers allemaal, maar het is vooralsnog geen onverdeeld succes gebleken. Mijn nieuwe baan valt me niet mee en ik heb moeite met de werkdruk. Ik wou dat ik iets minder gevoelig was, en dat ik iets beter kon omgaan met kantoorgekonkel en dingen als tl-licht en bureaustoelen met van die eindeloos ronddraaiende zittingen. Afgelopen week zei een collega tegen me dat mijn voorgangers allebei waren gestopt toen het hen te zwaar werd, en aan haar gezicht was duidelijk te zien dat ze niet verwachtte dat het dit keer anders zou aflopen.

Aan de achterkant van de tuin staat een houten schutting. Die wordt aan het oog onttrokken door verdorde kruisbessenstruiken en een conifeer met neerhangende takken en gaat ook nog eens schuil achter een wirwar van bramen; als er aan de zijkant, tussen een hulststruik en een vogelplatje, geen opening had gezeten die uitzicht op de schutting bood, zou je nooit hebben geweten dat die er stond of waar de tuin precies ophield. Ik kruip door de opening en raak de schutting aan. Ik ga op mijn tenen staan, maar kan er niet overheen kijken. En nu, beschermt door de hulst die ook in mijn dijen prikt, vergeet ik even waar ik ben. Vergeet ik het huis waar ik me nog niet thuis voel en mijn hectische werkschema. Dat is het moment waarop het idee zich aandient. Hier zouden de bijen moe-

ten komen, denk ik, ik betrap mezelf dan op die gedachte en doe verrast een stap achteruit. Ooit was het mijn tweede natuur om op zoek te gaan naar dit soort openingen. Ik heb er al een tijdje niet meer aan gedacht. Maar nu begin ik serieus om me heen te kijken naar de mogelijkheden, onderzoek de blootstelling aan wind, de vochtigheid. Ik kijk omhoog, om te zien of de bomen niet te veel schaduw geven. In de verte is het dak van een pakhuis te zien, de zon die ondergaat. Achter me hoor ik een plofje, het begint te regenen.

Een paar jaar geleden, toen ik nog in Londen woonde, heb ik het een en ander over bijhouden geleerd van Luke, een vriend van een vriend, die overal in de stad korven heeft staan. Zijn imkerij begon als hobby: in ruil voor een pot honing per jaar mocht hij een klein stukje grond van het Natural History Museum gebruiken – maar vanaf dat moment breidde het zich uit. Al snel werd hij benaderd door andere bedrijven die ook bijen wilden houden, en hem er zelfs voor wilden betalen. Toen ik in Londen kwam wonen en vroeg of hij me zijn bijen eens wilde laten zien, had hij korven bij tijdschrift-redacties, modehuizen, bars en hotels – hij verzorgde de bijen en leidde het personeel op tot ze het zelf konden. Stadsimkerij was destijds nog heel ongebruikelijk en ik had nog nooit een korf vanbinnen gezien. Het klonk interessant en apart, en overweldigd als ik was door de omvang en uitgestrektheid van mijn nieuwe woonplaats wilde ik maar wat graag iemand ontmoeten die met een half oog het leven van kleine zoemende wezentjes volgde.

Bij onze eerste ontmoeting droeg Luke een crèmekleurig driedelig pak, een paars overhemd en een strooien zomerhoedje, en liep hij met een blauwe IKEA-tas te zwaaien. Hij straalde charme uit. ‘Helen!’ zei hij stralend toen hij me in het oog kreeg. ‘Wat ontzettend leuk om je te ontmoeten!’ We stonden voor Coram’s Fields, een kinderspeeltuin in hartje Londen, waar hij twee kasten had staan in een smalle strook kreupelhout achter het café.

‘Dus je wilt de bijen zien?’ vroeg hij. Ik knikte. Onder zijn hoed had hij een kop met kort grijs haar. Hij lijkt een beetje op een mol, dacht ik, terwijl ik metalen voorwerpen en gaasmaskers zag zitten in zijn tas. ‘Sommige mensen denken dat bijen je angst kunnen ruiken,’ zei hij, terwijl hij een deur in het ijzeren hek opende en we een grindpad op liepen. Daarom concentreerde ik me er tijdens het aantrekken van het pak op om geen angst te voelen, maar toen hij het deksel van een van de kasten tilde en ze gonzend opvlogen, was ik doodsbang.

Ik had me nooit eerder gerealiseerd dat honingbijen en hommels van elkaar verschilden; dat er wereldwijd meer dan twintigduizend soorten bijen zijn, waarvan maar een heel klein deel honing produceert. ‘*Apis mellifera*,’ kondigde Luke aan, alsof hij een oude vriend voorstelde. Dat is de westelijke honingbij, de meest gehouden en geteelde soort.

Deze bijen waren niet donzig en zacht. Ze waren kribbig en sidderden, en toen Luke het deksel van de kast lichtte klonk er geen gezoem, maar gegons, als van een machine, maar dan minder constant, sterker aan veranderingen onderhevig. Onder het deksel zat de kast vol loodrecht hangende ramen, stuk voor stuk tot aan de rand gevuld met honingraat en bedekt met wriemelende bijen.

‘Kijk,’ zei Luke terwijl hij er een raam uittilde en me aanwees waar de koningin haar eitjes in de cellen had gelegd, waar de werkers het stuifmeel hadden opgeslagen om de larven mee te voeden en waar de nectar in honing werd omgezet. Honingbijen behoren tot de weinige soorten bijen die samenleven in een kolonie, zelfs van hommels, die ’s zomers in groepen leven, blijft ’s winters alleen de koningin over. Zolang de bloemen bloeien produceren ze zoveel mogelijk honing om het koude seizoen door te komen.

Ze verhieven zich en masse van de ramen en persten zich door het vlieggat naar buiten. We hadden ze verstoord, en nu wilden ze op hun beurt ons verstoren. Ik wierp een vluchtige blik op Luke, die rustig en snel te werk ging, met een kalmte die me eerder niet aan hem was opgevallen.

‘Ze zwermen!’ riep ik uit.

‘Welnee,’ zei hij. ‘Als ze uitvliegen en de korf in de steek laten, is het zwermen; deze bijen verdedigen hun korf alleen maar.’

Ik was verkocht. Gegrepen door de bijen en ook door het bijenhouden – die secure, zorgvuldige bewegingen die veel weg hadden van tederheid, van intimiteit. Binnen de kortste keren besteedde ik al mijn vrije tijd aan de bijen. Luke stuurde me een sms met een adres en een tijdstip, en dan sprong ik op mijn fiets en scheurde door de straten om op tijd te zijn. Het was alsof ik door een verborgen zijdeur glipte en net buiten de stroom der dingen in een alternatieve versie van de stad stapte. Niets was wat het op het eerste gezicht leek als we gingen imkeren. Muren hadden nissen, ramen waren doorgangen, daken konden worden beklommen. We volgden ondergrondse tunnels en verborgen steegjes, betraden groene oases waarvan ik het bestaan nooit had vermoed. Maar dit stelde allemaal niets voor vergeleken met het daadwerkelijk openen van een korf, wanneer we ons moesten concentreren en onze aandacht volledig op de bijen en onszelf moesten richten. De imkerpakken bedekten ons van gemaskerd hoofd tot gelaarsde enkels en leken eerder ontworpen om bescherming te bieden tegen radioactieve straling dan tegen bijen. In het pak was ik zowel beschermd en afgeschermd als merkwaardig in het oog springend – de strook achter het café in Coram’s Fields grensde aan een stoep, en regelmatig bleven er voorbijgangers door de spijlen van het hek naar ons staan wijzen als we aan het werk waren. We merkten ze nauwelijks op. Zodra het deksel eraf was, werden we volledig in beslag genomen. Elke beweging van arm, been, hand en hoofd was beladen – een overhaaste manoeuvre zou de bijen verstoren en dan moesten we het even aankijken en afwachten tot de verstoring als een golf, een frequentieverandering of een siddering door de kolonie was getrokken.

Ik zou nu wel een verborgen zijdeurtje willen vinden, denk ik bij mezelf terwijl ik met mijn armen over elkaar en mijn handen

onder mijn oksels terugloop over het knerpende berijpte gras van het Oxfordse tuintje. Ik kijk omhoog en denk: misschien neem ik écht bijen. En tegen de tijd dat ik bij de achterdeur ben, heeft het idee al bij me postgevat, zich in mijn hoofd gevormd en vastgezet, zich ingebed. Ja, denk ik, terwijl ik naar de lege bloempotten bij de deur kijk. We kunnen hier wel wat bestuiving gebruiken. Iets om de boel een beetje tot leven te wekken. Mijn vingers zijn net ijsklompjes, en ik weet niet zeker of ze onder mijn oksels ontdooien of dat ze die juist doen bevriezen.

De volgende dag zit ik weer op mijn werk, ingeklemd tussen een gelamineerd bureau en een muur.

Het is een klein kantoor. Ze hebben er met passen en meten vijf nagenoeg identieke werkplekken in weten te proppen. Bureau, computer, stoel, werknemer – als net niet aaneengesloten cellen, en je kunt alleen zien wie zich in de andere cellen bevinden door ver uit je stoel te leunen, wat een gevaarlijk spelletje is als je op een draaistoel met wieltjes zit. In elk bureaublad zit een vuistgroot gat, waardoorheen een bundel kabels in de vloer verdwijnt. De vloerbedekking is gemaakt van nylondraden, net hoofdhaar dat is platgedrukt of waar iemand op gezeten heeft – dat weet ik omdat ik een keer toen er niemand anders was op de grond ben gaan liggen en het van dichtbij heb bekeken. De muren zijn wit. Elke ochtend voel ik bij binnenkomst de spieren in mijn nek verkrampen, en dat blijft zo tot ik wegga.

Het is laat in de middag en mijn aandacht is afgedwaald. De plant die ik ooit had meegenomen om mijn bureau op te fleuren is doodgegaan, en ik weet niet precies hoe ik me ervan moet ontdoen. Op de gang lopen mensen met opgetrokken schouders en dof ploffende voeten af en aan over het platgetrapte vloerbedekkingshaar. Een meisje van de marketingafdeling loopt haastig binnen en smakt een stapel papier op mijn bureau. ‘Je had me gevraagd om de posters te printen, maar dat gaat niet lukken,’ zegt ze zo luid



dat iedereen in het volgepakte vertrek haar kan horen. Het gaat niet lukken omdat de printer kapot is en degene die hem normaal gesproken repareert overspannen thuiszit.

We kijken naar de stapel papier. Dan trekt ze haar schouders op, draait zich om en loopt weg.

Ik schuif de stapel naar de rand van het bureau en staar naar mijn computerscherm. Ik wil hier weg, denk ik, en onderdruk de gedachte snel weer. Want ik kan niet zomaar weg. Ik ben verhuisd, in een andere stad gaan wonen voor deze baan – ik kan niet zomaar opstaan en weggaan.

De huid rond mijn ogen is strakgetrokken. Misschien is het scherm te fel of zit ik er te dicht op, of misschien zijn de spieren moe omdat ze zich de hele tijd schrap zetten tegen alles wat zich aan ze opdringt. Ik wrijf in mijn ogen en probeer ze weer scherp te stellen. En op dat moment dient het idee zich opnieuw aan.

‘Misschien neem ik wel een bijenkast,’ zeg ik hardop tegen niemand in het bijzonder.

Joanna, die aan het bureau tegenover me zit begint te schateren en gebaart naar mijn zielige potplant. ‘Waanzin,’ zegt ze botweg, waarna ze haar aandacht weer op haar scherm richt.

Niemand anders zegt iets. Ik zeg niets.

En daarmee lijkt het afgedaan.

Maar ik vergeet dat woorden belangrijk zijn. Zodra je iets hardop hebt gezegd, beginnen mensen je eraan te houden. Zodra je iets in je hoofd begint te beschrijven, zet je het al in beweging.

Later die week komt mijn vriendin Ellie langs met een tros druiven en een doosje citroenthee. Ellie is bijna een hele kop groter dan ik, en heeft lang donker haar dat er altijd verwaaid uitziet. Als ze een dier was geweest, zou ze waarschijnlijk een haas zijn, vanwege haar lange benen en grote groene ogen met een zwart randje eromheen. Ze heeft een grote liefde voor taal en drukt zich zo precies en helder uit dat ik als ik naar haar luister soms denk dat het niet

uitmaakt wat er gebeurt; alles is prima, zolang je het maar goed in woorden weet te vatten.

‘Hoe gaat het met je?’ vraagt ze terwijl we voor het aanrecht staan te wachten tot het water kookt. De druiven zijn klein en groen en zo zuur dat we telkens als we door het strakke velletje in het vruchtvlees bijten ons gezicht vertrekken.

‘Goed,’ zeg ik. ‘Druk. Ik denk erover om een bijenkast te nemen.’ Ik gooi een druif in de lucht en vang hem tussen mijn tanden op, alsof het nemen van een bijenkast iets is waar je zonder nadenken aan begint.

In werkelijkheid heb ik er voorturend over nagedacht. In het weekend heb ik alle kasten afgezocht naar mijn oude imkerpak, dat ik uiteindelijk vond in een koffer onder een stapel gordijnen en uitgedroogde mottenballen. Ik heb het aan de trapleuning gehangen om te luchten. Elke keer dat ik nu naar boven loop, strijkt mijn kruin langs de mouwen.

‘Nooit geweten dat je bijen hield,’ zegt Ellie terwijl ze zich over het aanrecht buigt om in de tuin te kunnen kijken. ‘Zou dat hier kunnen dan?’

‘O, zeker,’ antwoord ik. ‘We worden aan twee kanten omgeven door open land. Aan de andere kant van de schutting is het gewoon braakliggend terrein, en daarachter liggen volkstuintjes. En de beukenhaag schermt de tuin van de burens af. Het is eigenlijk perfect.’

Ze buigt zich verder voorover en kijkt. Maar het heeft de hele dag geregend en alles is in hetzelfde druilerige grijs gehuld als het verkeer en de straat aan de voorkant. Het is moeilijk voor te stellen dat hier genoeg groeit om een enkele bij in leven te houden, laat staan een heel volk.

En daarom beginnen we een soort spelletje, waarbij we het type mens dat imker wordt proberen te beschrijven:

‘Het is een man.’

‘Een man, ja, zeker weten.’

‘Is graag op zichzelf.’

‘Zit tegen zijn pensioen aan.’

‘Is al gepensioneerd.’

‘Of heeft veel vrije tijd.’

‘En is een zoetekauw.’

‘Met een dikke huid.’

‘Of een dik pak.’

‘Weet te midden van een zwerm zijn kalmte te bewaren.’

‘O, o,’ zeg ik en ik vertrek mijn gezicht. Het lukt me niet altijd om mijn kalmte te bewaren.

Ik heb mijn werkkleding nog aan; een dunne panty, knellende schoenen en een jurk die jeukt bij mijn knieën. We zouden eindeloos door kunnen gaan. Maar hoe langer we doorgaan, hoe verder ik me van mijn eigen imkerschap verwijderd voel. Het idee dat zich in mijn hoofd had genesteld begint te kantelen en te deformeren, tot ik me afvraag of het niet een vorm van waanzin is om een bijenkast aan te willen schaffen. Zou ik niet eigenlijk door de voordeur naar buiten moeten gaan om de buurt te verkennen, in plaats van me achter in de tuin bij de schutting te verschuilen?

‘Ik heb vorig jaar een film gezien over commerciële bijenhouderij in Amerika,’ zegt Ellie. ‘Het gaat tegenwoordig over veel meer dan alleen honing; sommige imkers halen hun halve inkomen uit bestuivingsdiensten in gebieden waar de grond door monocultuur is uitgeput. Ze rijden rond in enorme vrachtwagens met honderden bijenkasten achterin. Nomadische imkerij, noemen ze dat. In de film volgden ze een man die het grootste gedeelte van het jaar onderweg was.’

‘Ja, ik herinner me een nieuwsbericht over een van die vrachtwagens,’ zeg ik terwijl ik thee inschenk en haar een beker aanreik. ‘Een zwaar ongeluk, in Washington volgens mij. Vierhonderd kasten waren uit de wagen gevallen en op de weg terechtgekomen. Het was vlak voor zonsopgang. Samen met de zon verhieven zwermen bijen zich in de lucht.’

‘En hoe liep het af?’

‘Met de bijen? De brandweer kwam en spoot ze uit de lucht, waardoor er heel veel bijen zijn omgekomen. Ik meen dat er toen inkers uit een naburige stad kwamen die nog een aantal bijen hebben gered.’

‘In die film over China zat zo’n stuk,’ zegt Ellie terwijl ze haar handen om haar beker vouwt. ‘Over plaatsen waar geen bijen meer zijn. Appeltelers huurden mensen in voor de bestuiving. Je zag landarbeiders met penseeltjes tussen de takken rondklauteren. Hun lichamen half verscholen tussen de bloesem.’

Onderweg naar de wc komt ze langs het pak dat in het trapgat hangt. ‘Wauw,’ zegt ze. ‘Je bent het echt van plan.’

Ik kijk omhoog naar de bungelende armen van het pak met hun elastische manchetten en realiseer me plotseling wat een enorm verschil het zal zijn om mijn eigen kast te hebben. In het verleden was het altijd onder Lukes leiding gegaan. Elke observatie die ik deed, elke beslissing die ik nam, kon ik aan hem voorleggen en met hem bespreken. We gingen van de ene plaats naar de andere, legden hele afstanden af. Ik had nooit echt verantwoordelijkheid genomen, was nooit echt voor een kast verantwoordelijk geweest.

Het zal een heel ander verhaal zijn om hier een bijenvolk te hebben, in mijn eigen achtertuin. Met mijzelf als bijenhouder. In werkelijkheid ben ik er in het normale leven niet erg bedreven in om dingen te houden. Zoals zovelen van mijn generatie ben ik heel vaak verhuisd. Mijn hele volwassen leven heb ik nooit ergens langer dan anderhalf jaar gewoond. Ik ben dertig. Ik vind het niet moeilijk om nieuwe vrienden te maken, maar op een paar verkeerd ingeschatte schermutselingen na heb ik al jaren geen relatie meer gehad. Rusteloosheid gaat niet goed samen met intimiteit, of is een handige manier om die te vermijden, en de gedachte om een ander wezen binnen te noden heeft nu best iets afschrikwekkends.